

Z letopisů Sázauských

Historický román od V. Beneše Třebízského.

Hned za Božetěchem krácel mladý mnich s hlavou ke hruce svěcenou. Nechtěl asi, aby mu viděli do tváře.

Jinak rozhlížel se však kolem Holata; ale bílé kníry vřily mu při tom jako věra, když je líjak kropil svými proudy do omzření.

Strachota, jenž krádel po boku šedivově, rděl se jako nad blízoučkými skalami šervánky. Bystré oko jeho pletálo steré hlavy, jako by po někom pátralo; nepátralo marně, hledalo-li koho.

U samé chodby klášterní stála Krušinova Radka.

Strachota ji musil vidět. Pod kazajkou buňžo jí srdcečko monejí a modrounká očka obrátila se bezděky po lidech, zdali se nevzdali, jaké ruce jí na líčkách rozkvetly, a zdali neposlouchali, jak hlasitěji srdcečko jí zabuňko.

Nikdy jí po celé pouť neodvážil se hoch do černých očí se podívat, aby ho neomámily a neudělaly mu.

Krušinova Radka přec jen se jinak dívává, když spolu na Sázauských bříkách sedávají; ti choune, jako na nebi hvězdičky, svítí jí modrá očka. V zřetelnějších jejích síce svého obrazu nevidím; jet hlouběji než v očích zasazen. Zde by ho leckdo uviděl; ale do srdce nikdo nemůže nahlédnouti. Tam je uchován nejepte!

Ale Holata skádlilval jej s černočkou neustále, že to Radce doma poví a že mu jí převeze.

Strachota se již ani nemohl dočkat, až si zase s Radkou usedne na břeh za večer a bude jí vyprávěti, jak krásná jest ta vlaska země a jak veliký ten Řím; krásnějším že však Sázauské údolí a milejší že je mu Radka, než celé to sedmipahorkové město.

Všichni bratři mníši vyšli opatruvat, aby jej uvítali. Příchel z nedanání, kdy ho čekali nejméně jediného Demetra oko Božetěchovo pohřešovalo.

"Snad ho čení více mezi živými?"

"Churaví, oče; je na shasnutí!" odpověděl Roman.

"Posilníž ho Bůh!"

"A tebe, pane milý, před ním chraň!" řekl starý Božek po tichu.

Božetěch zašel nejprve do chrámu. Dlouho se modlil na stupních oltářních za šťastný návrat a všickni lidé s úm.

III. Hořešovičká Běluška.

"Holka, holka již dorůstá a přec jsi ještě titěrným dítětem. Nevím, nevím," zakroužil hlavou hořešovičský vладыka věsed do jizby, v níž si deera upravovala šaty nezvyklé tehdejší ve tvrzích a na statech zemanských.

Tak se stoupl jen paní na hradech bohatých lecht, kteří začali poněmhu odkládat šat, v jakémž přišli otevoč jejich přes tři feky do české vlasti, s nímž šťastně a spokojeně žili dlouhé věky; a co ještě horšičho, se šatem odkládali i staročeský mrav.

Hořešovic leží v župě Slanské daleko od Sázavy, ve čtvrté oudolíně od města k severozápadu a nejzáse za dědinou stával a dosud stojí zemanský dvůr.

"Pořád mne, oče, káráš; či snad chceš, abych šla a děvečkami do chléva, krávy dojila, na poli spoy vázala a snášela? Čečeš-li, pádu," odsekla vzdorovitě Běluška a čelo její se zakabonilo.

"Nikam tě nechej posylati. Ale jen ti lehkomyslnou mysl již jednou odlož. Mohla by ti býti k záhubě a mně má nešť."

"Proto snad, že si jinak vlasy česám než ostatní? Protože hezčí šaty mám než ostatní a že také sama hezčí jsem?"

Deeraška podívala se na otec tak čteravě svýma očkami, že bylo po hněvu okamžitě.

"Mlé o tom, dítě, a choď tak, jako u nás chodívaly a jiné do sud chodí deery vладыcké. K těm vysokým se nerovnej! Utržila bys si jen posměchu."

"Ale vždyť víš, tatíčku, že by se deeri tvé vyrovnaly i ty nájemské a toho bys dozajista nechtěl. Co mi po lidech?" slouchouce hovořila Běluška, a tatíček dobráček si pomyslí, že ta holka má skoro pravdu. Aby tak vyšla třeba jen

ve všední den v kazajce a plachetce, musil by se věru za to stydět sám.

"Víš, že mi, tatíčku, koupíš kožich na zimu?"

Deera zavýsila se otec na hrdlo a dobrý tatíček pohladil Bělušku po blažoučkých vláscích, a ještě jemnějších tvářičkách.

"Měla bys mne ale dříve poslechnouti. Nikdy ti ke zlému neradím."

"Z modrého sukna nizozemského, ho, tatíčku," zašeptala Běluška, a když otec opět chtěl něco namítnouti, rtky mu ústa zavýsila.

"Dobré dítě! Až na tu marnivost; ale tak je každé," pomyslí si vладыka a upokojil se.

"Vždycky to říkám, že jí jen kazíš," ozvala se u dveří žena zemanova. "Máš jí sice rád, ale stříbrňáky ještě radíš. Kdyby nebylo mne, nechal bys vlastní dítě háře choditi, než bezzemek. Pokaždě tě musím třikrát napomínat che-li na ni něco, Bělka již dorůstá a ty jí máš pořád ještě za dítě."

"Nový kožich mi stibil, z modrého sukna nizozemského," zašeptala deera a přiskočila k matce. "Sluš mi to, víš, že sluší? Ani pyšná Darka z Martini se mi nevyrovná a o té přec říkají, že je po okolí nehezcí."

Běluška se klpkou obrátila a ručkama si vlasy na čelo rozhrnula.

"Což až si ještě přípnu do vlasů zlatou sponku a vezmu klobouk s tím sokolím perem? — jen aby už byla sanice!"

Otec s matkou se divili, jak to deeri v těch nových chrpových šatech jde a těšil se již, jak se na ni budou lidé dívat, až půjde z kostela.

A lidé se dívali na Bělušku opravdu, když do kostela chodívala; ale divíce se, říkali, že se jen ta holka Pánaboha nebojí, a ve chrámu že je jen na pohoršení. I nájemské dívky ze statků divny se místo oltáře na Bělku ze dvora, abě vždy v první lavici seděla a šeptaly si na místě modlení. Leckerás si i potají myslila, kdyby také tak mohla choditi, mti také tak heboucké ručky a tak jemňoučká líčka.

Rozvážnější sousedé nad ní však hlavou vrtávali.

"Mnohem hezčí byla by v jednoduchých šatech a kdyby měla vlasy spletené v vrkoče. Jen se tak darmo ostudí. Jako záletnice vypadá. Otec je dobrák; ale matka si ráda zabraje na velkou. Měla si vzít toho Kvilišského; ale to jí tak Pánbůh osepil, že štěstí neviděla."

Letos drželo lupení na stromech do polovice listopadu a starí zkušení prorokovali mírnou zimu. — Olše kol potoka se ještě zelenaly, jako by byl teprv máj a kmeti se těšili, že budou ještě jednou moei na otavu. I babí léto se proti jindy protáhlo. Bylo opravdu lépe letos za podzimku než ve žních, když stihala práčka práku, tak že obilíčko sotva sklídili.

Běluška si vyšla za dvůr pod večer na luka. Doprovázeli jí jakýs mladík, také tak oděn po císařce. Hnědý kabátec sotva mu sáhl po pás, rukávce měl kolem rukou stříbrem protkané a u boku honpal se mu uzounký dlouhý meč. Levicí držel na fetičku cherta a po pravé ruce jeho deera hořešovičského vладыky se jen vznášela.

Mladík si lidí, kteří jej potkávali a pozdravovali, ani nevšiml. Byl by si páro na klobouku pokřivil a náročované vlasy poutchal. Dívka po boku jeho, zdálo se, že neví ani jak pokročiti.

Chvillemi hovořili oba hlasitě.

Kmeti si všimli všeho velmi do bře a postesklí si, že ta cizota deera se do země otecké dnem, a že bylo jí tak jako klíště chytají i dvoery zemanské.

"Heďte, jak hlavu nese do výšky a jak se jen k tomu zkažené nahýhá," povídala si stará Mrzena, vdova po nádvorníkoví. "Tak hodná bývala a byla by také hodnou zůstala, kdyby matka nebyla na ni tolik toho všelka a nechtěla jí na jiné hledět přes ramena."

"Prostý lid! Není divu, že mezi ním rže zakrání," zavovořil Liběj z Kutrovic, dívčín právověděl.

"A proto se nedívá, že na dvořech zemanových není ani jediný, o ni by se mohlo utvítiti pochvalně. Zpátky, Japane!" zakřikl cherta, jenž chtěl skočiti po šedátku, jež mu vbehlo do cesty.

"Jaké mu to dal jméno?"

"Velmi vhodně, Běluško! Mchou se hlupci dovtipiti, jak si vřím těch starých zvyků, s nimiž člověk nedojde ani za humna. A douže li, že všude k posměchu. Proto také nemohu říci, beranici, spodyk po kolena a na líčkách temenky. Choď si tak, kdo chceš, s Pánembohem!"

Liběj si klobouk s vysokým perem popotáhl k levému uchu.

Běluška mu neřekla nic, své síla hlavu a větřík jí hečvábově světlouhede vlasy běloučkým žltem rozváhl. Zdálo se, že o vřím povědi svého právdce přemítá; ale nevydržela tak dlouho. Okamžitě se zase vzpřímila a zahleděla se k nedalekým výšinám, za něž se před chvílkou ukrylo slunce, zanechávši nade šerobory ručičkavé pruhy. Ale rtky měla přec nějak sevěné a z oblého zmužil na dobro onen čteravě výraz, jenž v zřetelnějším jeji líčkačka byl vrozený. Přišlo jí náhle eos do hlavy a z hlavy usadlo na srdce, jako když upr na hruď sedává a sáje krev.

"Kdo pohrdá zvykem po otecech zděděným, hoden není, aby jej rodná země nosila, ale aby pro padl se v nehlubší její útroby. Aby pohádky po něm nezbylo, a zbylo by, aby ho potomci kleli do nejpozdějších pamětí."

Zdálo se, jako by tato slova vyšvihla jedle u potoka ve svých větvích byla zašuměla; a Běluška si vzpomněla, že jí to také někdo říkával, když spolu na břehu sedávali, ryby v potoku chytávali, a plně hrsti jich nachytavše, do vody je zase pouštěli. A ještě jí ten hoch říkával, že se mu líbí lépe v těch šatech přostinkých, s věnočkem z lučních kvítek kolem šilka, než v dlouhých těsně upjatých a na hlavě s kloboukem. Za to se mu arei vždycky hodně do očí vysmála, ale podruhé oblékla se v šat jako kmetské deery chodí. Matka jí však za to vypláškla, že vладыcké dítě jest jiné, než nájemských a že se musí od nich líšiti, aby viděli z daleka, kdo je z krve zemanské a kdo vyrostl v chlévě mezi kravami.

"Nyje Běluška, či zahryzl se jí do srdcečka červ?" zavovořil mladík divce po boku. "Pomůžeme, má milá. Vytrhneme ho a ránu zahojíme." Liběj se ohlédl. Byli za dvorem na lukách hezky daleko. Okna ve tvrzí ruměnila se ještě červánky; ale nad údolnou vznášel se pozvolna poloprůhledný soumrak.

Dívka pohodila hlavou, jako činnivá vzdorovitě dítě, když je otec pokárá. Zas se jí rozletěly s šilka plence vlasů, splynuly na šíji i prsa a Běluška těsněji přivinula se k mladíku, aby si nemyslil, že zahryzl se jí do srdcečka červ a že je jí jeho pomoci třeba, aby červa vytáhl a ránu zahojil.

Libějovi se župan z ruky vysmekl; pán ho však již nazpět nevolal. Zahleděl se Bělušce do tváře, nahnul se k ní tak blízounko, že musila necítiti jeho horký dech, jako pára bývá, když vystupuje z varčí vody.

"Chťla bys, Běluško, pořád se mnou býti?"

Běluška se čteravě pousmála a jínoc zapřýl se ještě temněji. Na to dosud deera hořešovičského vладыky nepomyslila. Řeč mladíka novotáře jí překvapila; ale dovedla své překvapení chytře zakrýti.

"Proč se mne to, Liběji, ptáš? Dnes jsme spolu, zítra také můžeme býti, po zítřku taktéž; ale pořád? To bych si musila věru rozmyslíti. Či méně bys mne měl rád, kdybych a tebou nechtěla býti do smrti? Jsem ještě mladá. Za svých let deery kmetské krávy pasou. Do svatby času dost."

Liběj se zahryzl do rtů, domníval se, že se mu holka posmívá.

"Pájdeme nazpět; beztoho se už setmívá," prohodila Bělka obrátivši se.

"Tak hezky je tu u potoka; lépe než v dusné jizbě za světlá. Našeho hovorů svědky jsou pouze dvě olše a vrtnání a ty nikomu slova neprozradíš."

Liběj po těchto slovech zahvizdl, až si Běluška obě uši rukama zakryla; ale župan se ani nezovzal.

"Se mnou tak důvěrně hovoříš a hned zas voláš po chrtu?"

"Jsi učiněný díblík; vábíš k sobě, a když jsi ubožáka přivábila, odpuzuješ ho se smíchem."

"Vábila jsem tě kdy, Liběji?"

"Jsi na vlas podobna Sárece, kteráž vtráda tak dlouho klamala, až ho o život přivedla."

Běluška se leží Libějově z plna hrdla zasmála.

"Všecko ti jen k posměchu."

"Snad neboješ, abych šla do kláštera?"

"Neučinila bys nic nového. Kviličský Pomněn také šel a pomáhal ještě Božetěchovi nésti kříž. Onedý přý se opa' vrátil, ale bez mladého mnicha."

"Opak Božetěch že se vrátil bez mladého mnicha?"

"Bez Pomněna Kviličského."

Běluška potom cestou do dvora nepromluvila již ani jediného slova.

A když Liběj odjížděl, ani na něho nepohlédl. Matka musila návštěvníku odpovídati za ni sama.

"Tal jsem tě, Bělko, do živého. Proto jsem také dnes přijel do Hořešovic, abych tě poškádlil; a povedlo se mi to. — Vyprávěl jsem na tebe. Za všemohú slova Mubakou ránu! — Sta jiných mohl bych mít. Ale Bělka přec ani jedna mezi nimi by nebyla, Liběji. Pak se již nedívám, že ten smulek šel do kláštera. Nevím, zdali bych byl proti němu vyhrál! Tak jsou přece k něčemu dobré ty klášterské klobky."

Liběj umkl, protože koník začal klepřtati o hrudy, jichž bylo v úvoze jako v lomach kamení.

IV. Dobrovít Kviličský.

Včereem se poněkud zvěřilo. Kviličský vладыka, jenž při dvoře patřil také mlýn, stál venku pod topoli a bédoval. Vlasy jeho byly běloučké jako stříbro, když je roztaví a ono ochladne. V očích se mu eosi lesklo, feld bych, že to byly slzy, kdyby stála, zbrázdovatělá tvář byla jevila jen jediného výrazu hoře, jež se rozburácelo pod dlouhou, staročeskou, ale již valně sešlou řízou.

Lidé, jdouce z práca, všimni si ho a upřímně jej politovali.

"Proč je to tak v tom našem životě, že jednoho stihá rána za ranou do utrání a druhému ani ve sněhu se nezdá, jako to, když srdce rozryté a zabobává se v ně trn za trnem? Že tam nahore odplata pro všechny, kdo trpěli a nesli spojencé kříže života? — Těš se tím jen, Kvihovlave, těš, nie nemáš, nie jsi neměl, nie jsi neužil a nie neujíš; ale až umřeš, budeš mít všeho dost; v nebi není jý ani hladu, ani žízně."

Bezzemek Křivohlav všecku svou naději v lepší čas skládal vždycky až za hrob.

"Ale přece je mi lépe než je mu, třeba neměl nicého. Taký jsem nie nemohl ztratiti," dodal k obyčejným svým průvovědém dnes.

Vладыka Dobrovít živil ho od pchotelských let; za to však, když sbírali pole, posýlal ho na vojnu. Před sedmi lety byl také v Itálii pod onou vysokou stěnou, kde ubili Vicemila, staršího syna zemanova. Sám jediný mu tam odtud přinesl zvěst, kde pochovali jeho krev, a s tou zvěstí do bré vладыckové sně také smrt.

Ba že bylo Dobrovítovi háře než tomu bezzemkovi, jenž po život svůj neměl nicého a také nicého nemohl ztratiti.

Zeman měl ženu, deera, dva syny a také tu zbyl sám jako kůl, a její zarazili do pole šerého.

"K čemu prodlužuješ, ty jediný křestanský Bože, dnú mého života? Abych každý den ráno a večer místo modlitby hodiné mého početi zlořečil? Abych zase postavil na ohniště skřítky, přinášel jim žertvy, bil se před nimi do prsu a lidem svým říkal, aby totéž činili? Proto já boží muka vystavěl na žarovšti a proto zdejší kostelík zasvětili Vítoví? — Trestají a trestají též, Dobrovíte, boží, žes pohubil, co jim bylo nejmilejšího. Je to kletba, strašlivá kletba na tebe i tvůj rod!"

Starý muž se chytil za hlavu oběma rukama, jako by chtěl ležku železnými obruči sevřiti, aby mu nepovoloila.

"A ten hoch — ten tvůj miláček — i za tebe jí ponese, až budeš pod zemí. Tebe, Dobrovíte, že by dal do rakev, uložil na hřbitov, jež si ohradil a ty že bys

mohl pokojně spáti pod křížem, jenž se pne vysoko nad krovem chrámovým? — Má tělo musí spáti v praeh, popel sešbirati v popelnici a potom mi musí trýznou zapáliti. Tak chej spáti, jinak vstanu z mrtvých a budu lidi kolem do kola děsiti a mčiti za to, že odpadli od bohů oteckých. A tvůj syn, Dobrovíte, jenž šel do Sázavy, aby se tam na sluha křiže připravil? — Proklata buď bučina mého početi, proklata buď lína matky mé a se mnou celý rod!"

Třeštitě zaletěly zraky Dobrovítovy na chrám krytý šindelem, na němž na výšce leskl se kříž posledním červánkem, a pěsti starcovy sevěly se křesovitě.

"Beztoho vlahný je lid v nové víře. Vладыka vás to ví, a nebudete vám třeba, abyste přinášeli oběti, potají se v ledech sežehlí a z ehat prázdno rakev vyndělá na hřbitov. Opět si budete moei nebožtíky páliiti, pohřbívat na křižovatkách a trýznit slávit nad nimi."

Kolem kostela kmitalo se několik mužů. Pod květinář zahnuil v levo do úvozu k borovinám, jímž byl hřeben nad Třebízi za tehdejších dob cele porostlý. Šli se poklonit do lesa potají bohům a pomodlit se k nim. Křesťany byli jen na oko a takových ku konci století jedenáctého bylo po Čechách ještě dosti. Matky učily doma děti nejprve starým bohům a potom je teprv naváděly, aby se klaněly kříži. Pečlivě měly ukryty šitky a obrazy dělá; každý den se chodili na ně dívat a když se setmělo, pokaždě v jizbách zapalovaly žertvy strážcům krbu rodimého.

Hlasatel starodávne bohoshně by potulovalo se dědinami bezděčty. Až do severních Slovan chodili se vlechevi poptávat vále bohů, až do Retry a Arkony. Šli vždy jednou za rok a s novými zvěstmi vraceli se do vlasti. Daleká pouť vyplatila se jim vždycky. —

"Problh, pane! — Víš, co se dnes v moei událo?"

Bezzemek Křivohlav přiběhl druhý den z rána do jizby vладыkovy celý uduchán.

Dobrovít díel u okna již ustrojen, dívaje se do vsí.

"Hospodin nám buď milostiv!"

"Mohu-liž já vědět?"

"Boží muka jsou rozbita a kříž rozražen na kusy!"

"Boží muka že rozbili a kříž že, Křivohlave, rozrazili na kusy? I nový kostel měli rozbořiti a s krovu sraziti blýskavý kříž! Slyšís, Křivohlave? I jen chrám, ježž já vystavěl a na nějž jsi ty vápno až z Pražských lomů vozil a k jehož základům já první kámen položil, měli rozbořiti a kříž, ježž biskup poslal z Prahy v dar, rozdrtit na kusy," zahorlil Dobrovít.

"I ty přestaneš se modliti se mnou před křížem, opět budeš staré bohy čtiti a jim se klaněti jako já!"

"Od nepamětných let, pane dobrý, modlím se před křížem!"

"Modli se jen tedy ještě a klaně se tomu Bohu jedinému, jenž mi vzal syna a mne samotného nechal zde. Slyšís, ty Křivohlave? — Mne samotného, — mne keřdivého siročka! A proto, když boží muka rozbili, dobře udělali!"

"Pane můj, dobrý pane můj!" zabědoval čeledín bezzemek. "Jsi nemoecen, ulehni na lůzko!"

"Nemoecen? — Dobrovít Kviličský nemoecen! Mám šedivé vlasy, ve tvářích vrásků bez počtu, ale jsem dosud silný, tak silný, že sám vlastní rukou na místě těch božích muk postavím obětiště, a první žertvu — očištu přinesu a smír bohům spásám, jimž mne na lůzku smrtelném otec poroučel, věda, že by se mi vedlo zle, kdybych je někdy opustil. A vedlo se mi zle. Cítím to měrou nejpěnější. Tys toho nezakusil nikdy; a proto se k tomu svému Bohu modli. Já však více nemohu, protože nejí spravedlivý. A až umru, spalte tělo mé, popel dejte v popelnici, zapalte trýznou a prohodjte si celý můj dvůr!"

"Abý tě jen horší ještě nepotkalo, ty pane můj!" zavzdechl si Křivohlav, vyšel ze světnice a zaměřil k božím mukám. Ve starém, dobráčkém oku čeledňnově zatřpytily se slzy a jako hráčky vyhrnuly se na osmahlou líce.

V dědině vyběhaly děti z chat a křičely, že starí bohové servali se s latinškým a že jej přemohli. A starí jásalí, čnešák den pozdravilo jich se zasmušlou tváří

V. Opat Božetěch.

Sázauský klášter byl mezi českými kláštery drahokamem. Myslí, že nepřeháním, feknu-li, že to byla akademie vřvarných umění. — ve vlastech našich nejprvnější — a mástrem akademie té že byl Božetěch, poslední ze slovanských opatů v dědiectví Prokopově. — Působení Božetěchovo na Sázavě lze přirovnati k neúporné činnosti tičné duše, kteráž jako vělka z květů tvoří díla, nad nímiž mimoděk pozorovatel musí ušasnouti.

Opat seděl ve své jizbě za stolem. Před sebou měl rozložený nesmýrný pergamenový arch, na němž tenoučkými, sotva rozeznatelnými tahy natišněn byl půdorys jakési budovy v základních rozměrech. Znalecké oko bylo by užitek poznalo ve výkresu chrám ve slohu romanském.

Opat chvílemi vstal, nahnul se až nad samý výkres, opět měřil a opět se usadil. Levicí opeřel si hlavu a rýsoval eos ve vzduchu.

Vedle Božetěcha díel mlčky mladý mnich, průvodčí jeho na cestě do Říma. Sledoval s pozorností napnutou na pergamentu přímku za přímkou. Na některé utkvělo oko jeho děle, časem podíval se na opata, ale nevyrušil ho ani slovem.

"Zde tenhle oblouk chej vyklenouti nad hlavní loď směleji a v kapli postaviti ještě oltář," pravil po malé chvíli Božetěch obrátiv se k Pomněnovi. "Nahlédni jen oknem ven, zdi jsou vyhnány dosti vysoko a v tomhle rozměru by se klenba k celku nedobře hodila. Chej zstaviti potu sobě památku, aby se dílu slovanských mnichů obdivovali, pokud bude státi zlejší svatyně. Bude to chrám nádherný; v Čechách se mu výstavností nevyrovná žádný. Dej jenom Bůh, abych se mohl první svaté oběti v něm dočkat."

jen málo. — že u potoka na žarovšti bude zase státi bělboh a zhrádit dědinu od pohrom.

Větem rozneslo se po okolí, že ve Kviličích muka boží roztrátili, kříž na tři kusy přerazili, na zelené trávě že zase přinesli první žertvu, že strhnou i chrám, proto že přý jsou tam skorem všichni starověci, že kněz latinů ještě tentéž den opustil domek před kostelem a odešel. —

"Víš, ty moudrá hlavo, vždycky se zastáváš těch starých zvyků a mne plisníš a dítětem, že jsme po všem novém slepými. Sám Pánbůh vnucl Běle, že se s tím nedovaňcem rozešla. Co bychom z toho nyní měli? Vánde hanbu, posměch a leckde ještě nevlidné oko."

Hořešovičský vладыka na tyto výčitky své ženě ani neodpověděl. Běluška byla na lukách. Dnes však se, jak dovádívě vlasy na skráních nevlidily; ani se neovnášela travič jako motýlek; stála opřena o starou polospuchlou olši a hleděla do vřpy.

Vладыka uviděl deera u pohovky vyšel si také ven. Zakýval po svém způsobu jílavou a pološeptem prohodil, že se tak ve Kviličích nemusilo státi, kdyby nebyla matka proti tomu hochu deera podněcovala. Pomněn že mohl býti dnes ve dvoře, jednou po oteci dědit i dvory ježich že mohly splynouti v jeden tak veliký, jako má Martinický.

"Nebohý kmet!" povzdechl si dobrák vладыka. "Bylo již na něm znáti delší čas, že se něčím trápi, s nýmým nemluvil a na mne se díval škarově od těch čas, co mu chlapec odešel k mnichům do Sázavy. A já bych byl ty děti přece nejraději viděl svými. V dobrých rukou byla by deera má!"

Tak jako dnes jí ještě neviděl, eo se v nevěstu rozvila, tak zadumanou a nevšímavou, eo se děje vřkol.

"Přýc jste, vy chvilé, — přýc jako ta voda v potoku, eo se tenkrát před námi proudila! — Do moe odplynula a vy? — Kdybych vás mohla zapomenouti! Tak ráda bych byla — — Jsi tím Bělko ty vinna, jediné ty, že Pomněn k takovému kroku se rozhodl. Myslíš, půjde-li tam, že půjde jen žertem, že se po čase vrátí... Ba, žes tak myslila, ty lehkovázná hlavo má!"

Běle vyhrkly z očí slzy a finuly se jí proudem po lících.

Zeman tichým, neslyšným krokem šel dále lučinami do borů.

"Se mnou tak důvěrně hovoříš a hned zas voláš po chrtu?"

"Jsi učiněný díblík; vábíš k sobě, a když jsi ubožáka přivábila, odpuzuješ ho se smíchem."

"Vábila jsem tě kdy, Liběji?"

"Jsi na vlas podobna Sárece, kteráž vtráda tak dlouho klamala, až ho o život přivedla."

Běluška se leží Libějově z plna hrdla zasmála.

"Všecko ti jen k posměchu."

"Snad neboješ, abych šla do kláštera?"

"Neučinila bys nic nového. Kviličský Pomněn také šel a pomáhal ještě Božetěchovi nésti kříž. Onedý přý se opa' vrátil, ale bez mladého mnicha."

"Opak Božetěch že se vrátil bez mladého mnicha?"

"Bez Pomněna Kviličského."

Běluška potom cestou do dvora nepromluvila již ani jediného slova.

A když Liběj odjížděl, ani na něho nepohlédl. Matka musila návštěvníku odpovídati za ni sama.

"Tal jsem tě, Bělko, do živého. Proto jsem také dnes přijel do Hořešovic, abych tě poškádlil; a povedlo se mi to. — Vyprávěl jsem na tebe. Za všemohú slova Mubakou ránu! — Sta jiných mohl bych mít. Ale Bělka přec ani jedna mezi nimi by nebyla, Liběji. Pak se již nedívám, že ten smulek šel do kláštera. Nevím, zdali bych byl proti němu vyhrál! Tak jsou přece k něčemu dobré ty klášterské klobky."

Liběj umkl, protože koník začal klepřtati o hrudy, jichž bylo v úvoze jako v lomach kamení.

IV. Dobrovít Kviličský.

Včereem se poněkud zvěřilo. Kviličský vладыka, jenž při dvoře patřil také mlýn, stál venku pod topoli a bédoval. Vlasy jeho byly běloučké jako stříbro, když je roztaví a ono ochladne. V očích se mu eosi lesklo, feld bych, že to byly slzy, kdyby stála, zbrázdovatělá tvář byla jevila jen jediného výrazu hoře, jež se rozburácelo pod dlouhou, staročeskou, ale již valně sešlou řízou.

Lidé, jdouce z práca, všimni si ho a upřímně jej politovali.

"Proč je to tak v tom našem životě, že jednoho stihá rána za ranou do utrání a druhému ani ve sněhu se nezdá, jako to, když srdce rozryté a zabobává se v ně trn za trnem? Že tam nahore odplata pro všechny, kdo trpěli a nesli spojencé kříže života? — Těš se tím jen, Kvihovlave, těš, nie nemáš, nie jsi neměl, nie jsi neužil a nie neujíš; ale až umřeš, budeš mít všeho dost; v nebi není jý ani hladu, ani žízně."

Bezzemek Křivohlav všecku svou naději v lepší čas skládal vždycky až za hrob.

"Ale přece je mi lépe než je mu, třeba neměl nicého. Taký jsem nie nemohl ztratiti," dodal k obyčejným svým průvovědém dnes.

Vладыka Dobrovít živil ho od pchotelských let; za to však, když sbírali pole, posýlal ho na vojnu. Před sedmi lety byl také v Itálii pod onou vysokou stěnou, kde ubili Vicemila, staršího syna zemanova. Sám jediný mu tam odtud přinesl zvěst, kde pochovali jeho krev, a s tou zvěstí do bré vладыckové sně také smrt.

Ba že bylo Dobrovítovi háře než tomu bezzemkovi, jenž po život svůj neměl nicého a také nicého nemohl ztratiti.

Zeman měl ženu, deera, dva syny a také tu zbyl sám jako kůl, a její zarazili do pole šerého.

"K čemu prodlužuješ, ty jediný křestanský Bože, dnú mého života? Abych každý den ráno a večer místo modlitby hodiné mého početi zlořečil? Abych zase postavil na ohniště skřítky, přinášel jim žertvy, bil se před nimi do prsu a lidem svým říkal, aby totéž činili? Proto já boží muka vystavěl na žarovšti a proto zdejší kostelík zasvětili Vítoví? — Trestají a trestají též, Dobrovíte, boží, žes pohubil, co jim bylo nejmilejšího. Je to kletba, strašlivá kletba na tebe i tvůj rod!"

Starý muž se chytil za hlavu oběma rukama, jako by chtěl ležku železnými obruči sevřiti, aby mu nepovoloila.

"A ten hoch — ten tvůj miláček — i za tebe jí ponese, až budeš pod zemí. Tebe, Dobrovíte, že by dal do rakev, uložil na hřbitov, jež si ohradil a ty že bys

mohl pokojně spáti pod křížem, jenž se pne vysoko nad krovem chrámovým? — Má tělo musí spáti v praeh, popel sešbirati v popelnici a potom mi musí trýznou zapáliti. Tak chej spáti, jinak vstanu z mrtvých a budu lidi kolem do kola děsiti a mčiti za to, že odpadli od bohů oteckých. A tvůj syn, Dobrovíte, jenž šel do Sázavy, aby se tam na sluha křiže připravil? — Proklata buď bučina mého početi, proklata buď lína matky mé a se mnou celý rod!"

Třeštitě zaletěly zraky Dobrovítovy na chrám krytý šindelem, na němž na výšce leskl se kříž posledním červánkem, a pěsti starcovy sevěly se křesovitě.

"Beztoho vlahný je lid v nové víře. Vладыka vás to ví, a nebudete vám třeba, abyste přinášeli oběti, potají se v ledech sežehlí a z ehat prázdno rakev vyndělá na hřbitov. Opět si budete moei nebožtíky páliiti, pohřbívat na křižovatkách a trýznit slávit nad nimi."

Kolem kostela kmitalo se několik mužů. Pod květinář zahnuil v levo do úvozu k borovinám, jímž byl hřeben nad Třebízi za tehdejších dob cele porostlý. Šli se poklonit do lesa potají bohům a pomodlit se k nim. Křesťany byli jen na oko a takových ku konci století jedenáctého bylo po Čechách ještě dosti. Matky učily doma děti nejprve starým bohům a potom je teprv naváděly, aby se klaněly kříži. Pečlivě měly ukryty šitky a obrazy dělá; každý den se chodili na ně dívat a když se setmělo, pokaždě v jizbách zapalovaly žertvy strážcům krbu rodimého.

Hlasatel starodávne bohoshně by potulovalo se dědinami bezděčty. Až do severních Slovan chodili se vlechevi poptávat vále bohů, až do Retry a Arkony. Šli vždy jednou za rok a s novými zvěstmi vraceli se do vlasti. Daleká pouť vyplatila se jim vždycky. —

"Problh, pane! — Víš, co se dnes v moei událo?"

Bezzemek Křivohlav přiběhl druhý den z rána do jizby vладыkovy celý uduchán.

Dobrovít díel u okna již ustrojen, dívaje se do vsí.

"Hospodin nám buď milostiv!"

"Mohu-liž já vědět?"

"Boží muka jsou rozbita a kříž rozražen na kusy!"

"Boží muka že rozbili a kříž že, Křivohlave, rozrazili na kusy? I nový kostel měli rozbořiti a s krovu sraziti blýskavý kříž! Slyšís, Křivohlave? I jen chrám, ježž já vystavěl a na nějž jsi ty vápno až z Pražských lomů vozil a k jehož základům já první kámen položil, měli rozbořiti a kříž, ježž biskup poslal z Prahy v dar, rozdrtit na kusy," zahorlil Dobrovít.

"I ty přestaneš se modliti se mnou před křížem, opět budeš staré bohy čtiti a jim se klaněti jako já!"

"Od nepamětných let, pane dobrý, modlím se před křížem!"

"Modli se jen tedy ještě a klaně se tomu Bohu jedinému, jenž mi vzal syna a mne samotného nechal zde. Slyšís, ty Křivohlave? — Mne samotného, — mne keřdivého siročka! A proto, když boží muka rozbili, dobře udělali!"

"Pane můj, dobrý pane můj!" zabědoval čeledín bezzemek. "Jsi nemoecen, ulehni na lůzko!"

"Nemoecen? — Dobrovít Kviličský nemoecen! Mám šedivé vlasy, ve tvářích vrásků bez počtu, ale jsem dosud silný, tak silný, že sám vlastní rukou na místě těch božích muk postavím obětiště, a první žertvu — očištu přinesu a smír bohům spásám, jimž mne na lůzku smrtelném otec poroučel, věda, že by se mi vedlo zle, kdybych je někdy opustil. A vedlo se mi zle. Cítím to měrou nejpěnější. Tys toho nezakusil nikdy; a proto se k tomu svému Bohu modli. Já však více nemohu, protože nejí spravedlivý. A až umru, spalte tělo mé, popel dejte v popelnici, zapalte trýznou a prohodjte si celý můj dvůr!"

"Abý tě jen horší ještě nepotkalo, ty pane můj!" zavzdechl si Křivohlav, vyšel ze světnice a zaměřil k božím mukám. Ve starém, dobráčkém oku čeledňnově zatřpytily se slzy a jako hráčky vyhrnuly se na osmahlou líce.

V dědině vyběhaly děti z chat a křičely, že starí bohové servali se s latinškým a že jej přemohli. A starí jásalí, čnešák den pozdravilo jich se zasmušlou tváří

jen málo. — že u potoka na žarovšti bude zase státi bělboh a zhrádit dědinu od pohrom.

Větem rozneslo se po